

Іван ПАТЕР

ПОЛІТИЧНА І ДИПЛОМАТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ В'ЯЧЕСЛАВА ЛИПІНСЬКОГО: ГАЛИЦЬКІ СЮЖЕТИ

У статті висвітлено зв'язки В. Липинського з галицькими політичними діячами та наддніпрянськими політемігрантами у розвитку національної ідеї, його дипломатичну діяльність щодо затвердження Української держави на міжнародній арені, розробку ідейних основ українського консерватизму.

Ключові слова: *національна ідея, самостійність, українська державність, консерватизм.*

В'ячеслав Липинський належав до найвизначніших постатей першої половини ХХ століття. Загальновідомий його вклад у розвиток історичної науки, політичної думки, він став основоположником й лідером консервативно-монархічного руху. Політичну діяльність В. Липинський пов'язував з виникненням Революційної Української Партії (1900), хоча й не належав до неї. Однак свою політичну позицію він визначив так: "Я був самостійником, єсть і буду ним до смерті"¹.

В. Липинський, незважаючи на систематичні поїздки на Україну та студії до Женеви, від 1903 р. перебував у Кракові, навчаючись у Ягелонському університеті. Зрозуміло, що звідси він міг легше спостерігати за галицьким суспільно-політичним життям, брав участь у формуванні державницьких стремлень галичан². В. Липинський підтримував зв'язки з багатьма громадсько-політичними діячами Галичини – А. Шептицьким, І. Франком, К. Студинським, В. Гнатюком, С. Томашівським, Я. Окуневським, О. Назаруком, І. Кревецьким, Б. Лепким та ін. Спілкуючись з ними, він бачив усі переміни, що відбувалися в галицькому суспільстві.

У 1909 р. Липинський опублікував у Кракові книгу "Szlachta na Ukrainie. Udział jej w życiu narodu ukraińskiego na tle jego dziejów". За її основу взято доповідь, виголошену восени 1908 р. на з'їзді хліборобів в Умані, а згодом в Києві та Луцьку, в якій він закликав спольщену, на українських землях, провідну верству взятися до посиленої праці над національним відродженням України³. У книзі на підставі праць польських вчених він довів пряму спадковість шляхти на Правобережній Україні від давніх українських родів і навіть її антропологічну відмінність від польської шляхти в етнографічній Польщі. В. Липинський звернувся з палким закликом до цієї шляхти усвідомити свій обов'язок перед українським народом, відчутти потребу зв'язати свою долю з його долею та взятися до праці для українського відродження.

Крім того, В. Липинський показав у книзі участь шляхти в українському відродженні Галичини. Він, зокрема, стверджував, що в краї, де шляхта вважалася польською, а польська стихія була найсильнішою в кількісному і культур-

ному відношенні, вона почала працювати над вирішенням своєї національної приналежності⁴.

Стихійне, подеколи навіть неусвідомлюване спрямування української історичної аристократії до свого національного коріння могло стати підґрунтям, опираючись на яке ця верства могла повернутися до цілком природної української та національної творчості. Власне з такого боку розглядали цей процес В. Липинський та інші представники консервативного руху в Україні⁵.

Для підтвердження своїх розмірковувань щодо діянь східногалицької шляхти в напрямку її повернення до своїх родимих історичних коренів, Липинський наводить фрагмент зі статті газети "Slowo Polskie" (орган націонал-демократів, або т.зв. всеполяків – *І.П.*), яка зазначала, що в Галичині відбувається "щось подібне як з тими німецькими княжатами, які сидять на тронах державок німецьких; відчули раптом приналежність до різних балканських патріотизмів... Тому-то недавно один з найвидатніших подоляків висловив думку, що сам не знає чи є більшим поляком, чи русином". Зрозуміло, коли відкинути всепольське глузування з цього вислову, підкреслював Липинський, то він означатиме, що навіть східногалицька шляхта почала потроху розуміти своє невиразне і ненормальне становище, а якщо "один з найвидатніших подоляків" почав нарешті задумуватися над тим, чи подоляком він є, чи українцем", то граф А. Шептицький, галицький дідич В. Федорович і покійний князь Ю. Сапіга не становитимуть винятків у Галичині стосовно їхніх національних переконань. "Якщо східногалицький шляхтич відкрито і щиро назве себе Українцем, – наголошував Липинський, – то це буде спасінням для нього як суспільної одиниці і корисним не тільки для України, але навіть і для Польщі"⁶.

Щодо перспектив для дій у цьому напрямі, В. Липинському найбільше імпонувала позиція А. Шептицького, який підтримував тісні зв'язки з багатьма представниками галицьких кіл, розвивав в їхньому середовищі прихильне відношення до українського руху і греко-католицької церкви. Знайомство Липинського з А. Шептицьким, на думку деяких дослідників, відбулося у 1908–1909 роках⁷. Очевидно, на Липинського справляла враження діяльність митрополита, який подолав чужі впливи у греко-католицькій церкві, суттєво зміцнив підґрунтя українського консерватизму, опікуючись клерикально-консервативними українцями, що гуртувалися навколо щоденника "Руслан" (орган Католицького Русько-Народного Союзу, згодом Християнсько-суспільної партії – *І.П.*) і тижневика "Основа" (редактор Я. Левицький, професор греко-католицької Богословської Академії у Львові – *І.П.*). Митрополита Шептицького і Липинського об'єднувала спільна позиція щодо збереження в греко-католицькій церкві східної духовності й обрядовості, що зближували католицьких і православних українців. В. Липинський, незважаючи на своє римо-католицьке віросповідання, негативно відносився до латинізаційних тенденцій у греко-католицькій церкві, зокрема до запровадження в ній примусової безшлюбності (целібату – *І.П.*) духовенства⁸.

У 1912 р. побачило світ фундаментальне дослідження "Z dziejów Ukrainy" з присвятою для В. Антоновича, П. Свенціцького і Т. Рильського – основоположників ідеї повернення спольщеної верстви на Україні до засад української державності.

Книга зустрінута з польського боку цілковитою мовчанкою. Згодом В. Липинський не раз жалкував, що ніхто з українців не переклав її на українську мову⁹. Проте вона викликала велике зацікавлення в українців, зокрема у галичан. І. Крип'якевич, рецензуючи “*Z dziejów Ukrainy*”, зазначав: “Це епохальна, нового напрямку праця; вона приносить честь авторові своїми небуденними прикметами; хто не студював би Хмельницького, не може поминути тої праці”, “багато поглядів автора мусить прийняти наука української історії – як основу своїх дальших дослідів”¹⁰.

І. Франко не погоджувався з деякими позиціями В. Липинського, вважаючи, що книга присвячена історії польської шляхти на Україні. На цей закид Липинський відповів, що у виданні йшлося про історію української шляхти, котра “на Правобережжі більше і сильніше від інших верств (міщанства, духовенства, селянства, як на Холмщині!) підпала польським впливам”. Липинський підкреслював, що він виразник “опольщеної української верстви”, наголошував – “вважаємо себе лише і тільки українцями; хочемо розвивати свою національну культуру, виходячи з унаслідованих по історії українських традицій нашої верстви”, акцентував, що поляки добровільно не зречуться свого панування над українцями, і доки вони пануватимуть, то питання “про повний і всесторонній розвиток української культури взагалі, і про мовне відродження нашої верстви зокрема, не може бути мови”¹¹.

Праці В. Липинського привернули увагу наукової громадськості і його за історіографічні заслуги 4 березня 1914 р. на засіданні історико-філософської секції обрано дійсним членом Наукового товариства ім. Шевченка у Львові¹², під тодішню пору найвищою українською науковою інституцією. Його наукові статті та рецензії з'являлися в “Записках” НТШ, а публіцистичні (часто під псевдонімом В. Правобережець) – на сторінках “Літературно-наукового вісника” та київського щоденника “Рада”.

В. Липинський був переконаним самостійником у той час, коли більшість українських політичних діячів Наддніпрянщини підтримувала програму автономії у складі федерації, тобто самоврядування України в рамках здемократизованої Росії. У Галичині самостійництво ще на початку ХХ століття здобуло міцний ґрунт, але в Наддніпрянщині сепаратистами було декілька чоловік. Тому наддніпрянські політичні емігранти, які після поразки революції 1905 р. опинилися в Галичині, почали шукати власних шляхів національного визволення, розвивали ідеї самостійництва – від пропаганди політичного сепаратизму від Росії до незалежної Української держави¹³.

4–6 березня 1911 р. у Львові відбулися наради за участю А. Жука, В. Степанківського, Л. Юркевича, В. Кушніра, редактора “*Ukrainische Rundschau*” у Відні. Ті наради мали за мету започаткувати активну політичну самостійницьку діяльність¹⁴.

Першим кроком у цьому напрямі мусило стати видання друкованого органу “Вільна Україна”, який трактував би різні питання українського життя, виходячи з інтересів єдності нації. Згодом навколо журналу мала б утворитися відповідна політична організація. Її провідним діячем був В'ячеслав Липинський.

Однак уже з самого початку серед учасників наради не було єдності думок щодо здобуття незалежності. Так, В. Липинський обстоював самостійницьку тезу

без орієнтації на чужі сили, а В. Степанківський і В. Кушнір захищали свої сепаратистські погляди з австро-угорським курсом. А. Жук дотримувався центристської позиції між цими двома концепціями, а Л. Юркевич – класової.

В. Липинський вважав неможливим не тільки розв'язання української справи в Російській імперії, а й культурний розвиток українців через відсутність у ній передумов конституційних свобод, які б його гарантували. Український рух у Росії, навіть у формах культурництва зазнавав систематичного переслідування з боку уряду, який вбачав у цьому русі тільки політичну мету. Культурницькою діяльністю, на думку В. Липинського, українці нічого не доб'ються, поки не висунуть державницьких вимог своєї справи, що охопили б широкі верстви громадськості, поставивши в основі національно-політичної програми економічні суперечності між Україною і Росією. Він підкреслював, що через класову боротьбу українці мало чого досягнуть у своїх змаганнях і, що “культурних, але зденаціоналізованих верств суспільства до справи національної не притягнемо, доки вони в українській державності не побачать власного інтересу”. В. Липинський закликав до об'єднання під гаслом визволення України, всього українського народу, радив готувати народ до національного повстання¹⁵.

В. Липинський переконував учасників наради у шкідливості для українців демократизації Росії, покликаючись на їх активну участь у російській революції, яка принесла тільки дальшу русифікацію. Він уже тоді не вірив у російську демократію, яка “потрапить нас душити не гірше від царизму”, вважав підтримку демократичної Росії рівнозначною пропаганді лівого москвофільства на Україні, особливу увагу звертав на інтенсивну російську підтримку москвофільства в Галичині, висновуючи, що Росія готується до війни. А війна, на його думку, могла застати українську суспільність невідповідною до самостійної ролі.

Власне, на березневих нарадах 1911 р. українські політичні емігранти з Наддніпрянщини заклали ідейні підвалини нового самостійницького руху за державну незалежність України з демократичною формою врядування.

В. Липинський із відома учасників наради повідомив митрополита А. Шептицького і професора М. Грушевського про плани наддніпрянців. А. Шептицький сприйняв це із симпатією і великою зацікавленістю, а М. Грушевський – дуже обережно, майже негативно.

Учасники наради визначали зміст першого числа “Вільної України”. А. Жук займався організаційними справами органу. До співпраці були запрошені також наддніпрянські емігранти В. Дорошенко і М. Залізняк. В. Липинський залучив до цієї справи В. Темницького, який перебував тоді у Кракові, а Жук заручився співпрацею І. Крип'якевича, який викладав тоді в одній із Львівських гімназій.

Журнал не вийшов через втручання В. Кушніра і В. Степанківського, які, маючи запевнення про допомогу на публікацію, хотіли взяти керівництво у свої руки, змінити його ідейну платформу в чисто австрійському дусі, а також назву “Вільна Україна” на “Визволення”.

Л. Юркевич відмовився від співпраці із самостійниками, не підтримав проєктовану ними організацію і не виділив коштів на часопис. Готовий номер журналу “Вільна Україна” не вийшов у світ через брак коштів, і задуми українських політичних емігрантів із Наддніпрянщини не були реалізовані¹⁶.

Так закінчилася перша спроба зовнішнього вияву української самостійницької думки. Проте ідея створення самостійницької організації далі розвивалася серед української еміграції. Політичні емігранти у здійсненні своїх задумів в інтересах української нації спробували використати міжнародну ситуацію. На випадок війни вони готувалися до самостійницької акції. З вибухом балканської війни у жовтні 1912р., з ініціативи А. Жука у Львові утворився Український інформаційний комітет, який об'єднав навколо себе майже всіх українських емігрантів, котрі самотужки вели відповідну роботу за кордоном, а також налагодив зв'язки з деякими політичними діячами в Наддніпрянщині. Український Інформаційний Комітет мав на меті пропаганду в Європі справи державної незалежності України та зацікавлення нею офіційних чинників європейських держав.

До його складу входили й галичани. Очолював Комітет професор Роман Залозецький, на той час англійський консул у Львові, заступником був Володимир Бачинський, секретар “Народного Комітету” УНДП, секретарем – Андрій Жук. Членами Комітету були також тодішній редактор “Діла” Василь Панейко, Ярослав Весоловський, Василь Пачовський, Іван Петрушевич та інші.

З Українським інформаційним комітетом підтримував тісний зв'язок В. Липинський, який перебував тоді у Кракові й не брав безпосередньої участі у його діяльності, але існування такої організації вважав дуже потрібним.

У першій половині грудня 1912 р. В. Липинський надіслав до Комітету меморіал “Про наше становище супроти напруженої політичної ситуації в Європі”, в якому сформулював демократичні засади самостійності Української держави, незалежно від її конституційного строю¹⁷.

В. Липинський пропонував для втілення в життя ідеї державної незалежності заснувати Союз українських державників – Союз визволення України, який мусив негайно розпочати агітацію за національне повстання. З виникненням австро-російської війни Союз мав заблокуватися з українськими партіями на ґрунті платформи, які погодилися б підняти масовий рух за політичну незалежність України, якщо це виявиться неможливим, то українцям, на думку В. Липинського, треба поводитися цілком пасивно, провадячи по обидва боки кордону політичну культурно-організаційну роботу.

Таким чином національно-політичне устремління наддніпрянських українців напередодні Першої світової війни, а також сформульовані в меморіалі В. Липинського демократичні засади Української державності покликали до життя загально-національну, надпартійну організацію – Союз визволення України. Діяльність цієї інституції в контексті міжнародних відносин Центрально-Східної Європи 1914–1918 рр. стала важливим фактором у боротьбі українського народу за реалізацію своїх державницьких змагань.

Війна докорінно змінила національно-політичну ситуацію для українців. Тепер змагання за українську державність переходило із загально-теоретичної у конкретно-політичну площину. Українське питання ставало міжнародним чинником, а український політикум мусів ясно поставити свою політичну орієнтацію і виявити своє відношення до проблеми національної державності. Перед австрійськими властями, які прагнули використати український чинник у боротьбі проти Росії, виникала нелегка проблема стосовно майбутнього польських та україн-

ських етнічних територій, відвойованих у Росії. На початку війни найбільш вірогідним видався план приєднання до австрійських земель Холмщини, Підляшшя, Волині та Поділля в окрему українську автономну область під егідою Габсбургів. Німецькі урядові кола більше схилилися до утворення лінії буферних держав на кордоні з Росією.

Війну В. Липинський зустрів у Росії і в діяльності Союзу визволення України участі не брав. Його покликано до російської армії як резервного офіцера кавалерії. Значимо, що завжди відстоюючи потребу відвертої боротьби проти Росії, пропагуючи ідею української державності, Липинський відрізнявся від нечисленних самостійників тим, що єдиною силою, здатною реалізувати цю ідею, вважав українську землевласницьку хліборобську. На жаль, з вибухом війни ця верства, хоч для її національного усвідомлення Липинський доклав чимало зусиль, була незорганізована і невідгодована, щоб відіграти політичну роль на Україні. Вона брала участь у світовій війні в рядах російської армії, що змусило й Липинського виступити на боці Росії¹⁸. Восени 1914 р. у битві під Танненбергом, де німці оточили російську армію, Липинському вдалося вирватися з оточення, але захворів на запалення легенів, яке призвело до туберкульозу. Відтоді він уже ніколи не був здоровий. Подальша його військова служба проходила спочатку в Дубно, опісля в Острозі, а врешті в Полтаві. Тут він дочекався російської революції і побачив перед собою здійснення своєї мрії: Україна виходила на шлях власного державного життя.

В. Липинський взяв участь у творенні українських кавалерійських військових частин і став одним із засновників політичної організації – Української демократичної хліборобської партії, написав проєкт її програми. Як консерватист-хлібороб він скептично поставився до політики Центральної Ради і не брав в ній ніякої участі. Натомість активно підтримував гетьманство, яке було витвором землевласницької верстви і, незважаючи на всі його хиби, він бачив у ньому зародки реальної Української держави¹⁹.

В. Липинський зазначав, що якби “наші соціалістичні отамани та інтелігенція в 1918 р. визнали б і підтримали місцеву консервативну владу гетьмана П. Скоропадського, то по цей день існувала б Українська держава... Бо слабенький напір більшовиків у 1918 р. на Україну вдався (як і всі взагалі чужоземні напори на нашу землю) тільки завдяки внутрішній різни українських революціонерів і українських консерваторів між собою”²⁰.

Активність державотворчого процесу за гетьманату, позитивні зміни, що відбулися в той період, показували, що Україна мала можливість стати в один ряд з європейськими країнами.

Військовий аташе при австро-угорському посольстві генерал Спаноччі у повідомленні Верховному командуванню від 7 жовтня 1918р. з нагоди відкриття українського університету в Києві писав: “Якщо справа піде таким шляхом хоч кілька років, то ми справді читатимемо в географії Європи про Українську державу”²¹.

Одним із здобутків гетьманської держави було налагодження півдних стосунків з багатьма країнами. Геополітичне становище України у зовнішньополітичному плані визначалося у трьох основних площинах: політикою Центрального держав, Антанти й Росії. Берестейський договір з Австро-Угорщиною та Німеччиною надто утруднював дипломатичні дії українського уряду, тим більше, що йому

залишилося у спадок Міністерство закордонних справ властиво ще в стадії організації. Однак Міністерству, очолюваному в той час Д. Дорошенком, вдалося багато зробити для міжнародного визнання України. Протягом 8 місяців Україна мала 11 дипломатичних і близько 10 консульських представництв у 20 країнах, а на своїй території 12 дипломатичних і 42 представництва з 24 держав²².

Однією з найважливіших посад, зважаючи на проблеми з аганізуючою Австро-Угорщиною, була посада посла у Відні, яку посів В'ячеслав Липинський 10 червня 1918 р. Він довгий час жив в Австрії, добре був обізнаний з польською справою, становищем західноукраїнських земель, політикою австро-угорського уряду щодо змін Берестейського договору, небажаних для України. Хоча В. Липинського дуже потребувала робота в Києві, але інтереси України на міжнародному рівні та ще й на такій відповідальній посаді посла стояли понад усе. Відповідаючи на запит посла Австро-Угорщини в Києві графа Й. Форгача щодо згоди уряду на відправлення до Відня В. Липинського послом Української держави, 8 червня 1918 р. міністр закордонних справ С. Буріан дав на це добро. Але він не підтримував намірів української сторони вести листування керівників обидвох держав тільки через свого посла²³.

У питаннях зовнішньої політики Липинський був переконаний, що найважливішою загрозою для України є така ситуація, коли вона стане тереном суперництва російського та польського імперіалізмів при допомозі самих же українців. Тому він відкидав концепцію зовнішньої політики, що зводилася до оперття України на будь-яку іншу державу в боротьбі проти другої. В. Липинський підкреслював окремішність України від Росії у традиціях політично-державної організації: для першої – це європейські, для другої – азійські. Тільки створення власної держави дасть можливість повністю завершити процес національної диференціації українства від російщини, а історична місія України полягає в гармонійному поєднанні східних і західних культур, що започаткувало б нову, кращу історичну епоху і забезпечило б “щасливіше життя не тільки для себе самої, але і для всіх сусідніх народів”. Основною ідеєю у поглядах Липинського була державна суверенність і соборність України, яка втілювалася ним в життя та в обороні якої він стояв, будучи послом у Відні. На цій посаді він найбільше проявив себе як політик і дипломат.

Ратифікація Берестейського договору державами Почвірного Союзу стала однією з найважливіших справ для нього. За винятком Австро-Угорщини, всі держави, що підписали договір, перевели ратифікацію без особливих труднощів і роздумвань: 15 липня – Болгарія, 24 липня – Німеччина. Українські ратифікаційні грамоти за підписом гетьмана П. Скоропадського передавав у Відні посол В. Липинський. 22 серпня відбувся обмін грамотами між Україною і Туреччиною.

Під тиском польського політикуму австро-угорський уряд вирішив добитися перегляду Берестейського договору і тому відтягував його ратифікацію. Попередні переговори з Німеччиною, Болгарією та Туреччиною, які не хотіли ускладнювати відносини з Україною, не дали бажаних результатів для австро-угорського уряду і 4 липня 1918 р. Австро-Угорщина анулювала таємний договір, про що посол Форгач заявив гетьману.

Українсько-австрійські господарські питання, особливо обмін полоненими вимагали додаткових кадрових сил. У зв'язку з цим у серпні 1918 р. В. Липинський

звернувся до Міністра закордонних справ з проханням відкрити ще українські консульства у Відні, Будапешті та Львові, про що останній просив австро-угорське міністерство дати свою згоду. Австрійські урядові чиновники вважали відкриття консульства у Львові не актуальним, а відносно Відня і Будапешта, можна піти назустріч, як по деяких інших пунктах Берестейського договору, окрім практичної ратифікації. На жаль, бажання українців так і не були задоволені²⁴.

Чимало зусиль В. Липинський доклав у справі залишення галичан і буковинців, особливо Січових Стрільців, у Наддніпрянщині. Він виклопотав у Австрійського Верховного командування відтермінування, згідно з яким галичани і буковинці могли залишатися на службі в Українській Державі до 10 жовтня – нижчі ранги службовців і військових, а вищі – до 31 грудня 1918 р. Д. Дорошенко 7 вересня 1918 року писав послу до Відня: “Я думаю, що треба домагатися, щоб залишити у нас всіх без обмеження терміну, бо вимоги австрійських властей явно йдуть всупереч Берестейського договору”²⁵.

Липинський багато вирішував особистих проблем громадян, які з різних причин опинилися на території Австро-Угорщини, всіляко сприяв їхньому поверненню на Батьківщину. Найбільшу кількість від’їжджаючих в Україну представляли військовополонені, які в основному були сконцентровані у таборі Фрайштадт (Верхня Австрія).

На час перебування полонених на території Австрії пропонувалося встановити чіткий контроль з боку австрійських властей і українського посольства. Завдяки їх діям на початку листопада 1918 р. за три дні з Фрайштадта евакуйовано в Україну близько 3000 військовополонених²⁶.

Занепад Габсбурзької монархії призвів до проголошення незалежних національних держав. “Наддунайської монархії, що у різних формах існувала протягом двох століть, вже нема! – писав “Вістник політики”. – Старинний габсбурзький рід опинився в ролі безбатченка. Український, чеський, південно-слов’янський, мадярський і австро-німецький народи свою долю взяли у власні руки”²⁷. Посольство України у Відні прагнуло налагодити дружні відносини з новоутвореними державами, надіславши їхнім урядам офіційні ноти.

Найбільше проблем було в українсько-польських відносинах. Перший гострий конфлікт між Україною і Польщею виник після встановлення 1 листопада 1918 р. української влади у Львові. Польська сторона надіслала 4 листопада 1918 р. до урядів Антанти звернення, в якому зводила наклеп на українські війська, називаючи їх “бандами”, які “палять і мордують”. Сам факт взяття українцями влади підносився як “допомога пруських і австрійських військ”. Польська ліквідаційна комісія, утворена 28 жовтня 1918 р. в Кракові з метою перебрати владу від австрійської адміністрації Галичини та передати повноваження польському урядові у Варшаві, просила допомоги в урядів коаліції, переправити через Одесу та Румунію військо до Галичини.

В. Липинський гостро зреагував на це звернення, склавши ноту протесту, не погоджувався з такою позицією поляків, підкреслював при цьому порушення норм міжнародного права зі сторони Польської ліквідаційної комісії²⁸.

Дуже боляче переживав військові дії й окупацію польськими військами окремих великих населених пунктів Волині. Складна внутрішньополітична си-

туація в Україні не дала змоги урядові вжити якихось рішучих заходів. Єдине, що було зроблено, так це складена 2 грудня 1918 р. В. Липинським нота протесту. В ній наголошувалося: “Я, нижче підписаний Посол Української держави у Відні, вношу в імені мого Правительства найбільш рішучий протест. З найбільшим жалем констатую факт, що Польща розпочала воєнні кроки проти України саме в той час, коли ми, будучи ворожі всяким імперіалістичним тенденціям, напружуємо всі свої сили для скріплення і упорядкування нашого внутрішнього ладу і для створення таких відносин до своїх сусідів, які б дали спокій і мир всьому Сходові Європи”²⁹. Він уважно стежив за розвитком подій в Австро-Угорщині, надсилаючи кваліфіковані поради українським урядовим чиновникам і навіть виконав певні розвідувальні функції, попередивши про австрійську шпигунську мережу в Києві³⁰.

Після падіння Гетьманату юридично посада посла Української держави у Відні перестала існувати. В. Винниченко, який був страшенно настроєний проти Липинського як католика і не хотів його бачити на посаді посла, навіть, видав розпорядження про його звільнення з посольства³¹. Одній із таких місій, через Модеста Левицького (у 1919 р. – радник, потім голова української дипломатичної місії у Греції) Директорія доручила повідомити Липинського про його звільнення, а тимчасове ведення справ доручили урядовцеві Миколі Троцькому. Довідавшись про таке рішення уряду УНР, Микола Василько, що перебував тоді у Відні, вмовив М. Левицького не передавати цього наказу. Це вдалося і, таким чином, розпорядження міністерства закордонних справ не було виконане. В. Липинський, незважаючи на важкий стан здоров'я, але з почуттям патріотичного обов'язку, ще протягом дев'яти місяців залишався на дипломатичному посту. Однак склав заяву, що він монархіст і не зложив присяги Директорії³². Завдяки його особистим зв'язкам і великому авторитетові серед дипломатів у Відні він здобував візи дипломатичним місіям Директорії для виїзду в інші країни.

Під час перебування у Відні В. Липинський зустрічався з галицькими українськими громадсько-політичними діячами – Є. Петрушевичем, М. Васильком, А. Шептицьким, С. Смаль-Стоцьким, О. Колессою та ін. 20 липня 1918 р. посол до австрійського парламенту М. Василько влаштував у Відні вечір на честь В. Липинського, на якому були присутні митрополит А. Шептицький, австрійський міністр І. Горбачевський, послы Ю. Романчук, Є. Петрушевич, К. Левицький та ін.³³

Тоді ж, влітку 1918 р., знову набула великої популярності серед українського громадянства, особливо в галицьких спольщених колах української інтелігенції, книга В. Липинського “Z dziejów Ukrainy”. Часопис “Діло” помістив “Лист з України”, в якому зазначено: “Не знати, чи автор був певний, що його книжка відіграє колись таку велику роль у життю Української держави. Наклепи польської преси на українство, – а спеціально на Українську державу – заєдне вислізування, відсуджування українського народу від всякої культури, твердження, що в українським суспільстві жиє лиш дух руїни й анархії – обурили багато тутешніх одиниць, які були римо-католиками і стояли осторонь українського життя. Ці люди почали вертати до українства – українською мовою і то гарною володіють добре, бо навчилися її прямо від народу. Помічню в повороті до народу стала книжка п. Липинського. Трудно її дістати, а за відступлення платять грубі гроші. І зустрінете

нині ще недавного “нібито” поляка, як він з завзяттям студіює цю книжку, а наслідок – він віднаходить себе – він стає українцем”³⁴.

В. Липинський з пошаною ставився до галичан, серед яких у нього були друзі й прихильники його ідей. Навесні, (очевидно, в кінці березня – на початку квітня) 1919 р., він, їдучи на Україну, по дорозі заїхав до Станиславова, тодішньої тимчасової столиці Західної Області Української Народної Республіки. Про це згадував у своєму щоденнику Є. Чикаленко, що перебував тоді у місті. 30 березня 1919 р. він записав: “Дуже мені хотілося ще побути кілька днів в Станиславові, бо прийшла телеграма, що В. Липинський, віденський посол, має цими днями приїхати на Україну, дуже мені хотілося з ним побачитись... Я знав, що Липинському і цікаво, і потрібно буде довідатись від мене як свого однодумця про все, що діялось у Києві, і що привело до повстання проти гетьмана і до більшовицького наступу на Україну”³⁵. Це цілком зрозуміло, адже ще під кінець гетьманату в урядових колах панувала досить напружена атмосфера, безлад, замішання, не було регулярних контактів з посольствами, а тим більше з приходом до влади Директорії зв’язки з Липинським, присуті, припинилися.

Перебуваючи у Рівному, де в той час знаходилася Директорія, Липинський запропонував українському урядові розглянути реформи дипломатичної служби за кордоном, змінити склад працівників в окремих дипломатичних місіях. Він наполягав скоординувати дипломатичні дії УНР і ЗУНР на міжнародному рівні, щоб не було дублювання і, навіть, суперечливості у їх діяльності. У Рівному обговорювалася тактика обох українських делегацій на Паризькій мирній конференції³⁶.

В. Липинський робив спроби використати міжнародну ситуацію для збереження Української державності, зокрема вживав дипломатичних заходів для отримання допомоги від країн Антанти. За його дорученням А. Жук 27 травня 1919 р. надіслав листа міністру закордонних справ УНР з пропозицією звернутися до Антантських країн із заявою, що домагання українців визнати їхню державну незалежність зовсім не означає відмову від будь-яких форм зв’язку з російськими урядами, які визнані урядами Антанти. Пропонувалося якимось способом домовитися з представниками адмірала О. Колчака щодо здійснення спільних військових дій проти поляків у Східній Галичині та інші акції для здобуття міжнародного визнання ЗУНР, не утруднюючи міжнародних справ УНР. На нараді голів українських дипломатичних місій за кордоном, що відбулася 18–22 червня 1919 р. у Відні, було прийнято рішення вжити всіх заходів, щоб позбутися будь-якої залежності, навіть чисто господарської від Польщі і всі дипломатичні питання вирішувати на Паризькій мирній конференції. Окрема ухвала стосувалася Східної Галичини, окупованої Польщею. Зокрема зазначалося, що для східногалицьких земель необхідно, за всяку ціну, добиватися повного державного відокремлення від Польщі у формі суверенності, або коли це буде неможливо, хоч би у формі тимчасового нейтралітету³⁷.

Це була остання публічна акція В. Липинського на посаді посла.

Ставлення Липинського до відновленої УНР від самого початку було гостро критичним. А хаос, який він побачив в Україні весною 1919р. під час поїздки до штабу С. Петлюри, обурення з приводу польового суду над полковником П. Болбочаном і його розстріл, що Липинський розцінив як узаконене політичне вбив-

ство, остаточно розхолодили його до режиму УНР. В червні 1919 р. він демісіював з віденського посольства.

Залишивши дипломатичну службу, В. Липинський у зв'язку з поганим здоров'ям залишився в Австрії і повернувся до наукової роботи. В 1920 р. він опублікував капітальну історичну монографію “Україна на переломі”, планував кількатомне видання своїх старих та нових праць. Але задум не було здійснено, бо з 1920 р. активно включився до політичної та публіцистичної діяльності.

З ініціативи В. Липинського була створена політична організація – Український союз хліборобів-державників (УСХД), до якої ввійшли М. Кочубей, А. Мон-третзор, Д. Дорошенко, С. Шемет, Л. Сідлецький, О. Скоропис-Йолтуховський. Він автор програмного статуту та організаційного регламенту організації, метою якої була боротьба за відновлення самостійної Української держави з класократичним ладом, тобто рівновагою між владою і свободою, силами консерватизму і прогресу, і у формі традиційного гетьманату зі спадковістю гетьманської влади. Після признання УСХД легітимності прав булави родові Скоропадських, колишній гетьман П. Скоропадський у 1921 р., вступив до організації. Без сумніву, В. Липинський був лідером та ідеологом українського консервативно-монархічного руху, поширеного серед української політичної еміграції Америки і Західної Європи, а також серед частини українців на галицько-волинських землях.

Він і далі підтримував тісні зв'язки з галичанами, особливо з О. Назаркум*, вболівав за подальшу їхню долю. У листі до О. Назарука від 23 квітня 1921 р. Липинський зазначав, що “під теперішню хвилю в державній незалежності і нейтралізації Східної Галичини, при сучасному стані Наддніпрянської України, залишається одинокий засіб спасти Галичину”. Він застерігав галицьких політиків не брати участі в наддніпрянських справах, бо “нам це нічого не допоможе, а Вам пошкодить”. Щодо політики ЗУНР у краї, то Липинський вважав дії непоступлення супроти польської нації зовсім правильною і єдино вказаною. Однак він закликав галичан до порозуміння з місцевим спольщеним елементом, зміцнювати східно-галицький консерватизм, тоді українство у Східній Галичині перетвориться з соціального в національний рух, насамперед територіальний³⁹.

Таким чином, Липинський висував принцип територіалізму, тобто шукав шляхів співпраці з зацікавленими у тому польських консервативних елементів. Згодом у листі до Ярослава Окуневського** від 19 грудня 1925 р. Липинський дав глибше розуміння української політики в Галичині. Її основою він вважав “зміцнення всіма силами нашої окремішності територіальної”. Для цього потрібна лише “заміна нашої теперішньої політики націоналістичної, яка полягала головним чином в боротьбі з місцевими поляками, – політикою територіальною, яка полягатиме в шуканні порозуміння з поляками місцевими проти поляків Варшавських во ім'я спільних інтересів спільної Землі”⁴¹. Далі, обгрутовуючи свою думку, Липинський підкреслював, що місцеві поляки вже трохи зрозуміли неспроможність політики польського уряду стосовно українських земель, яка вела їх до руїни і щораз більше штовхала в обійми анархії, більшовизму та гайдамаччини. “Мешканці Української землі, – наголошував він, – мусять себе від цієї анархії рятувати і мусять готуватись на той випадок, коли Землі Українські під Польщею залле більшовицька чи якась інша орда. З цієї ситуації Липинський бачив єдиний вихід тільки

в якнайбільшому поширенні та зміцненні місцевого самоврядування, щоб можна було врятуватися місцевими силами. Він акцентував на тому, що при таких обставинах клич: “wyodrebnienia Galicyi”, поширивши його і на суміжні волинські землі, якраз тепер повинен бути здійснений”⁴².

Незважаючи на те, що В. Липинський отримав від уряду ЗУНР (серпень 1920 р. – липень 1921 р.) 72000 австрійських корон для написання короткої “Історії України”, він, аналізуючи причини його поразки, стверджував, що галицьким національним демократам бракувало відваги, натомість їм властивий примітивний реалізм та безідейність. Як консерватор Липинський пророчив важливу роль радикальній галицькій партії УСРП, яка мала всі шанси стати організацією нової хліборобської аристократії в Галичині та перебрати на себе історичні традиції старої козацької шляхти. На його переконання, партія для цього повинна позбутися соціалістичного романтизму та замінити його “національним ідеологічним імперіалізмом”⁴³.

У 1926 р. була створена Гетьмансько-монархічна організація галицької інтелігенції, до складу якої ввійшли М. Кордуба, І. Кревецький, І. Крип’якевич, І. Гладилевич та ін. В. Залозецький розробив статут організації, який був пов’язаний з “спільною державно-національною ідеєю”, базувався на ідеології української трудової монархії, а всі його положення торкалися виключно принципів, викладених Липинським у “Листах до братів-хліборобів”. Регламент галицької організації в своїй основі повторював регламент УСХД. Потужні гетьманські осередки існували також у Перемишлі та на Волині⁴⁴.

Зазначимо, що історичні праці В. Липинського, в першу чергу “Україна на переломі” започаткували в українській історіографії державницький напрям, до якого, крім наддніпрянців (Н. Полонська-Василенко, Д. Дорошенко, В. Заїк ін та ін.), належали й галичани – С. Томашівський, В. Кучабський, І. Крип’якевич та ін.

Означимо ще два моменти у відносинах В. Липинського з галичанами. Це були конфлікти з О. Назаруком і С. Томашівським. Щодо погіршення відносин і остаточного розриву між Липинським і Назаруком, то його причиною стали фінансові непорозуміння, а також розбіжності у поглядах на висвітлення міжконфесійних питань і стосунків між галичанами і наддніпрянцями на сторінках часопису “Нова Зоря”. По-друге, В. Липинський гостро засудив зближення О. Назарука з С. Томашівським, що був одним із творців галицької автономополітичної політики і активно співпрацював у “Новій Зорі”, на сторінках якої пропагував “угоду з республіканською і демократичною Варшавою”.

В. Липинський в липні 1929 р. у трьох числах газети “Діло”⁴⁵ опублікував статтю “Нова Зоря” і ідеологія гетьманців”, спрямовану проти С. Томашівського, з метою показати суспільству, що угодовські погляди “Нової Зорі” щодо варшавського уряду, відсутність державного підходу, їхня концепція т.зв. органічної роботи не мають нічого спільного з ідеологією гетьманців. “Наше гасло територіальної автономії, – зазначав В. Липинський, – яке для свого здійснення вимагало б від українців найбільшого напруження ідейності – такого, щоб українці могли притягнути до себе інші нації”.

Зрозуміло, що такий погляд про здобуття територіальної автономії для Східної Галичини шляхом створення єдиного територіально-міжнаціонального фронту

українців і поляків на той час був не здійснений. По-перше, в країні панувала диктатура Ю. Пілсудського, по-друге, Липинський не докінця знав внутрішню суть галицько-польського громадянства, бо, по-третє, центральний варшавський уряд власне проводив краєву національну політику через східно галицьке польське суспільство. Однак сам підхід до вирішення цієї проблеми був цікавим, оригінальним і при відповідних сприятливих внутрішніх обставинах міг би реалізуватися. На цю публікацію С. Томашівський відповів “Відкритим листом до пана В'ячеслава Липинського”⁴⁶.

Восени 1926 р. Липинський переїхав до Берліна на роботу в новозаснованому Українському Науковому Інституті з метою подолати розходження, що з'явилися в гетьманському таборі. Цього зробити йому не вдалося і восени 1927 р. повертається до Австрії. Тут після розриву з гетьманом він зі своїми однодумцями М. Кочубеєм, В. Залозецьким, В. Кучабським засновує нову організацію – братство українських класократів – монархістів з ідентичною ідеологією з УСХД. Різниця полягала лише у питанні вибору династії, яке в перспективі мав вирішити парламент відновленої Української держави.

Восени 1927 р. у зв'язку з погіршенням здоров'я на вимогу лікарів В. Липинський залишив Берлін і повернувся до Австрії, оселившись в Бадегу (Штирія). Тут його відвідували, крім рідних (сестра – Ванда Жмієвська, обидва брати Станіслав і Володимир), наддніпрянці (А. Жук, В. Щербаківський, Б. Матюшенко, Н. Кочубей, І. Корж, А. Андрієвський та ін.), а також галичани – митрополит А. Шептицький, Л. Цегельський, Я. Окуневський, В. Кучабський, В. Залозецький, В. Мудрий, ректор Й. Сліпий. Останній залишив Липинському “Наслідування Христа” Томи Кемпійського, яку він часто читав. У Бадегу повстав “Хам і Яфет”, виданий у Львові 1926 року⁴⁷.

Підготовлене у квітні 1931 р. для органу братства українських класократів – “Збірника хліборобської України” – “Вступне слово” стало останнім твором В. Липинського. Він був визначним істориком, політичним діячем і мислителем. Це яскраво підтверджує висока оцінка, яку йому дав Д. Дорошенко: “добрий дипломат, справжній державний муж, великий український патріот”.

¹ Липинський В. Архів. Листування. Т. 1. – Київ; Філадельфія, 2003. – С. 765.

² Там само. – С. 290.

³ Босий В. В'ячеслав Липинський – ідеолог української трудової монархії. – Торонто, 1951. – С. 24–25.

⁴ Lipinski W. Szlachta na Ukrainie. Udział jej w życiu narodu ukraińskiego na tle jego dziejów. – Kraków, 1909. – S. 84.

⁵ Терещенко Ю. В. Липинський і український суспільно-політичний рух в Галичині // В'ячеслав Липинський та його доба. – Київ; Житомир, 2008. – С. 211.

⁶ Lipinski W. Op. cit. – S. 85.

⁷ Сварник Г. В'ячеслав Липинський у листуванні // В'ячеслав Липинський. Історико-політична спадщина і сучасна Україна. – К., 1994. – С. 153.

⁸ Лисяк-Рудницький І. Назарук і Липинський: історія їхньої дружби та конфлікту // В'ячеслав Липинський. Твори. Архів. Студії. Т. 7. – Філадельфія, 1976. – С. LV.

⁹ Дорошенко Д. Мої спомини про давнє минуле. – Вінніпег, 1949. – С. 116.

¹⁰ Цит.: Босий В. В'ячеслав Липинський – ідеолог української трудової монархії. – С. 26.

- ¹¹ *Липинський В.* З епістолярної спадщини. – К., 1996. – С. 165–167.
- ¹² Хроніка Наукового Товариства ім. Шевченка. Ч. 58–59. – Львів, 1914. – С. 4.
- ¹³ Пам'яткова книжка Союзу визволення України і Календар на 1917 рік. – Відень, 1917. – С. 276.
- ¹⁴ Центральний державний історичний архів України у Львові (ЦДІАУЛ). – Ф. 365. – Оп. 1. – Спр. 10. – Арк. 67.
- ¹⁵ *Жук А.* До історії політичної думки перед війною // *Визволення.* – Відень, Прага, 1923. – № 3. – С. 34.
- ¹⁶ ЦДІАУЛ – Ф. 365. – Оп. 1. – Спр. 10 – Арк. 67.
- ¹⁷ *Липинський В.* Історико-політологічна спадщина і сучасна Україна. – Київ; Філадельфія, 1994. – С. 17.
- ¹⁸ *Козак М.* З життя і діяльності В'ячеслава Липинського // *В'ячеслав Липинський та його доба.* – Київ; Житомир, 2008. – С. 230.
- ¹⁹ *Мотрезор А.* В'ячеслав Липинський // *В'ячеслав Липинський як ідеолог і політик.* – Ужгород, 1931. – С. 11.
- ²⁰ У 60-річчя відновлення гетьманства. – Торонто, 1978. – С. 22.
- ²¹ Ereignisse in der Ukraine 1914–1922 deren Bedeutung und Historische Hintergründe. Band III. – Philadelphia, 1968. – S. 255.
- ²² *Рубльов О., Реєнт О.* Українські визвольні змагання. 1917–1921 pp. – К., 1999. – С. 131.
- ²³ Ereignisse in der Ukraine 1914–1922 ... – S. 607.
- ²⁴ Ibid/ – S. 609–610.
- ²⁵ Український історик. – 1968. – № 1–4. – С. 150.
- ²⁶ *Kriegsarchiv Wien.* Akten Kriegsministeriums 1914–1919. 10 Abteilung Kriegsgefungeneg, 1918, № 103/8.
- ²⁷ Вістник політики, літератури і життя. – Відень, 1918. – № 42. – С. 561.
- ²⁸ *Бураченко А., Заруба Т.* Вказ. праця. – С. 188.
- ²⁹ Там само. – С. 188–189.
- ³⁰ *Веденєєв Д.* Зовнішньополітичні погляди та діяльність В'ячеслава Липинського // *В'ячеслав Липинський.* Історико-політологічна спадщина і сучасна Україна. – 1994. – С. 194.
- ³¹ *Чиколенко Є.* Щоденник. 1919–1920. – Київ, Нью-Йорк, 2005. – С. 47.
- ³² *Козак М.* Цит. пр. – С. 231.
- ³³ *Осташко Т.* Державницький імператив В'ячеслава Липинського // *В'ячеслав Липинський та його доба.* – Київ; Житомир, 2008. – С. 311.
- ³⁴ Діло. – Львів, 1918. – 15 серп.
- ³⁵ *Чикаленко Є.* Вказ. праця. – С. 47.
- ³⁶ *Осташко Т.* Вказ. праця. – С. 312.
- ³⁷ *Жук Ю.* Спогади про батька // *Політика і час.* – К., 1994. – № 4. – С. 61–62.
- * Детальна історія взаємовідносин між О. Назаруком і В. Липинським проаналізована І. Лисяком-Рудницьким у праці “Назарук і Липинський: історія їхньої дружби та конфлікту” // *В'ячеслав Липинський.* Архів. Т. 7. – Філадельфія, 2007. – С. XV–XCVII.
- ³⁹ Листи В'ячеслава Липинського до Осипа Назарука (1921–1930) / Упор. Мирослава Дядюк. – Львів, 2006. – С. 19–20.
- ** Громадсько-політичний діяч, лікар-адмірал австрійського військового флоту, в часи ЗУНР засновник і керівник Української Санітарної Місії у Відні, після визвольних змагань лікар у Городенці.
- ⁴¹ *Сварник Г.* Листи В'ячеслава до Ярослава Окуневського // *Сучасність.* – 1992. – № 5. – С. 81.
- ⁴² Там само.
- ⁴³ Листи В'ячеслава Липинського до Осипа Назарука (1921–1930)... – С. 13–14.
- ⁴⁴ *Осташко Т.* Вказ. праця. – С. 320–321.
- ⁴⁵ Діло. – 1929. – 18, 19, 20 лип.
- ⁴⁶ *Томашівський С.* Про ідеї, героїв і політику. – Львів, 1929.
- ⁴⁷ *Козак М.* Вказ. праця. – С. 233.

Ivan Pater. POLITICAL AND DIPLOMATIC ACTIVITY OF VJYATSHESLAV LYPYNSKYI: GALICIAN SUBJECTS.

The article deals with the relations of V.Lypynskyi with Galician political activists and political emigrants from the Dnipro region of Ukraine aiming at the development of the national idea. It also highlights his diplomatic activity in regard to the establishing of Ukrainian state on the international arena, development of ideological bases of Ukrainian conservatism.

Key words: *national idea, independence, Ukrainian state, conservatism.*